

PSICOLOGIA I MODEL EDUCATIU A LA UNIVERSITAT DE GUADALAJARA (JALISCO)

Carles Llovet Tarroja

Estudiant de Psicologia a la Universitat de Guadalajara

carlesllovet@hotmail.com

Resum

Aquest text vol explicar la manera com s'ensenyava la Psicologia a la Universitat de Guadalajara (Jalisco, Mèxic), tot fent una ullada al model educatiu amb el que actualment es treballa. No es tracta d'una revisió exhaustiva de dades obtingudes en estudis formals, sinó d'un recull de diferents punts de vista de diferents persones que, com l'autor, estan actualment vinculades a aquesta Universitat. Després d'una breu revisió històrica, l'article reflexiona sobre l'organització universitària, així com sobre el pla d'estudis que es desenvolupa en aquest cas. Aleshores, es mostra un retall dels diferents elements que incideixen en la vida quotidiana de l'estudiant de Psicologia d'aquesta Universitat. En aquest sentit, s'aporten dades i reflexions relatives a la professionalització de l'estudiant, el seu rendiment i satisfacció, així com algunes valoracions sobre el model educatiu que s'aplica. Es pretén, en definitiva, il·lustrar una forma educativa més, una alternativa que contrasta amb els models educatius tradicionals.

Resumen

Este texto quiere explicar la manera como se enseña la Psicología en la Universidad de Guadalajara (Jalisco, México), echando un vistazo al modelo educativo con el que actualmente se trabaja. No se trata de una revisión exhaustiva de datos obtenidos en estudios formales, sino de una muestra de diferentes puntos de vista de diferentes personas que, como el autor, están actualmente vinculadas a esta Universidad. Después de una breve revisión histórica, el artículo reflexiona sobre la organización universitaria, así como sobre el plan de estudios que se desarrolla en este caso. Posteriormente, se muestra un esbozo de los diferentes elementos que inciden en la vida cotidiana del estudiante de Psicología de esta Universidad. En este sentido, se aportan datos y reflexiones relativas a la profesionalización del estudiante, su rendimiento y satisfacción, así como algunas valoraciones sobre el modelo educativo que se aplica. Se pretende, en definitiva, ilustrar una forma educativa más, una alternativa que contrasta con los modelos educativos tradicionales.

Abstract

This paper aims to explain how Psychology is taught at the University of Guadalajara, in Mexico, by looking at the teaching and learning model currently in place. It is not a thorough review of data obtained through formal research but a sampling of different perspectives from different people who – like the author – are currently involved in the academic activities of this university. After a brief historical review, the paper discusses how the university is organized, as well as the curricula in place. It also provides an outline of the different elements that influence the everyday life of a Psychology student in this university, including facts and insights on the students professionalization, their performance and personal satisfaction, as well as evaluations of the teaching and learning model. The main aim of the paper is to illustrate another approach to teaching, an alternative in contrast with traditional teaching models.

Revisió històrica, pla d'estudis i professionalització

Els estudis de Psicologia a la Universitat de Guadalajara varen néixer a partir d'un decret del govern federal mexicà segons el qual calia modificar les polítiques educatives desenvolupades fins aleshores. Aquestes noves polítiques comportaven la creació de noves escoles i facultats de Psicologia arreu de la república. Passats uns anys de consideració i plantejaments, el setembre de 1975 varen iniciar formalment aquests estudis a la ciutat de

Guadalajara. Estem parlant, doncs, d'uns estudis de formació relativament recent en l'entorn que es desenvolupen.

Aquell primer pla d'estudis comprenia quaranta-una matèries bàsiques obligatòries distribuïdes en els sis primers semestres de formació. Posteriorment, en els semestres setè i vuitè l'estudiant havia de seleccionar alguns dels blocs especialitzants, que en aquells moments comprenien Psicologia Social, Psicologia Industrial, Psicologia Educativa i Psicologia Clínica. Al cap de pocs semestres es va modificar aquest pla d'estudis per tal de fer més completa la formació del llicenciat en Psicologia. Es va establir un pla de nou semestres de durada durant els quals l'estudiant havia de superar cinquanta-set matèries. A més a més, es va integrar el nou bloc especialitzant d'Educació Especial. Un estudiant d'aquesta època¹, recorda el model educatiu aplicat aleshores d'aquesta manera, *"hi havia tres tipus de classes. El més comú eren les classes impartides directament pel professor. També eren bastant comuns les classes tipus seminari, preparades pels estudiants individualment o en equips. Ens repartíem els temes i els investigàvem en els llibres, i un cop investigat el tema, ho exposàvem al grup. El tercer tipus de classe eren pràctiques al laboratori amb rates, coloms o nens"*. Aquest apunt ja demostra un sentit educatiu bastant diferenciat del que es viu a les universitats europees actualment. Val a dir que aquestes diferències s'han anat destacant amb el pas dels anys, fins a arribar a una pràctica educativa totalment diferenciada de la catalana, per exemple. Parlaré més endavant d'aquest model educatiu. Pot ser sigui interessant, ara, destacar el sentit d'aquestes pràctiques de laboratori, sobretot les referides als nens, ja que actualment això supera els marges de qualsevol codi deontològic, i per tant, són irrealitzables. Aquest antic estudiant destaca que *"no ho recordo exactament, però recordo haver treballat un any sencer amb el mateix nen"*.

Probablement perquè en aquell moment les circumstàncies conjunturals tenien el poder d'acabar determinant el futur dels estudiants, tal i com passa en tots els moments, d'altra banda, un estudiant d'aquella època destaca que *"la majoria de nosaltres va acabar dedicant-se a la Psicologia Infantil"*. En aquest sentit, quan les causes de força major demostren una força major sobre els individus, valgui la redundància, arriben fins i tot a condicionar el plantejament amb el que un pot encarar una carrera. Un exemple d'això són les circumstàncies que es varen viure en aquella època i que van forçar que *"l'objectiu fos trobar un treball, però no estava clar en quina àrea de la Psicologia trobaríem aquest treball"*, en paraules d'un antic estudiant. El mateix testimoni recorda que el model educatiu que s'aplicava en la seva època estava condicionat, en gran part, per la orientació teòrica que prenia cada professor, ja que aquest fet acostumava a dirigir les sessions de classe en un sentit o altre. En les seves paraules, *"estaven els conductistes per un costat i els psicoanalistes per l'altre. I aleshores hi havia certs professors amb tendència humanista, influenciats sobretot per Carl Rogers. Cada professor aplicava la seva tendència a les classes, però si un volia conèixer la teoria en detall havia d'acudir als llibres"*.

Aquest pla d'estudis inicial es va anar modificant amb el pas del anys fins arribar a l'actual, aprovat i aplicat des de 1996. Actualment la llicenciatura en Psicologia comprèn una durada de deu semestres, coneguts a Guadalajara com a cicles. D'aquests semestres, els quatre primers es coneixen com a *formació bàsica*. Representen un tronc comú per a tots els estudiants de la llicenciatura, format per trenta-sis matèries que assumeixen la formació en les àrees bàsiques de la Psicologia, com és ara, bases biològiques del comportament, història crítica de la Psicologia, Psicologia evolutiva, protocols d'investigació i estadística, psicopatologia i tècniques d'avaluació i psicodiagnòstic, entre d'altres. Superats aquests primers quatre semestres l'estudiant entra a la *formació bàsica particular selectiva*. En aquest moment l'estudiant ha de seleccionar certes matèries que l'acostaran al coneixement dels processos psicològics segons una perspectiva determinada. En aquest sentit, el punt de vista conductual i cognitiu formen un mateix bloc, mentre que l'humanista i psicoanalític formen un altre bloc. També es possible decantar-se pel que es coneix com a psicologia experimental. Durant el cinquè semestre de la seva formació, a més a més, s'espera que l'estudiant assumeixi matèries relatives a les dinàmiques de grups, així com tres de les sis matèries introductòries als diferents blocs especialitzants que posteriorment l'estudiant seleccionarà. Ja per acabar aquest dens, i potser complex, cinquè semestre, es permet que l'estudiant seleccioni les matèries que pretén cursar dins de l'àrea de *formació optativa oberta*. Aquesta

¹ Faig referència a la única persona que he tingut accés entre tots els que van realitzar els estudis de Psicologia en aquesta Universitat en aquesta època. Es tracta d'un individu que actualment manté una relació laboral amb la Universitat de Guadalajara. Cada vegada que l'article cita l'opinió d'algun antic estudiant es refereix a aquesta mateixa persona.

àrea pot equiparar-se al concepte de crèdits de lliure elecció que existeix a les universitats catalanes. En aquest cas, l'estudiant ha de realitzar un mínim de dues matèries entre una oferta que preveu nocions de psiquiatria, pedagogia, comunicació educativa o salut mental, entre d'altres.

Del sisè fins al desè semestre l'estudiant realitzarà matèries relatives als tres blocs especialitzants que hagi seleccionat. Actualment hi ha una oferta de sis blocs especialitzants diferents, que consisteixen en Educació Especial, Psicologia Clínica, Psicologia del Treball, Psicologia Educativa, Psicologia Social i Neuropsicologia. Cada bloc conté un nombre diferent de matèries a cursar, però gairebé tots contempnen matèries relatives a l'avaluació i la intervenció en l'àrea seleccionada. A més a més, l'última matèria de cada bloc es coneix com a *pràctiques professionals supervisades*. Aquestes pràctiques representen la intenció d'aplicar en un entorn professional allò que l'estudiant ha après durant la seva formació. La seva durada és igual a la de totes les altres matèries, de seixanta hores, i la seva existència comporta que l'estudiant hagi conviscut, com a mínim, en tres entorns professionals diferents, tots relacionats amb les diferents especialitzacions de la psicologia, abans d'acabar la carrera. Aquest actual pla d'estudis ha rebut forces crítiques per part dels estudiants durant aquests darrers semestres, ja que la seva organització resulta complexa i, en alguns casos, acaba portant a la desorientació. Per aquest motiu, l'equip directiu de la facultat ja està treballant en l'elaboració d'un nou pla d'estudis que pugui superar aquestes barreres.

Existeixen, a més, algunes directrius que s'espera que el Llicenciat en Psicologia estigui en condicions de complir. Aquestes directrius es coneixen com a *perfil del llicenciat*, i fan referència a les habilitats i coneixements que se suposa que l'estudiant ha pogut assumir durant el transcurs de la seva carrera, per tant, estan directament relacionades amb els objectius de la formació acadèmica. Algunes d'aquestes habilitats fan referència a saber diferenciar el coneixement científic del sentit comú o mític, capacitat d'anàlisi crític en relació al propi temps i moment històric o poder proposar diferents alternatives a les situacions que es pretengui abordar. En altres paraules, es tracta d'*orientar, facilitar i assessorar individus, grups i organitzacions; organitzar, diagnosticar i dissenyar programes d'atenció a problemàtiques específiques; desenvolupar estratègies de prevenció a problemes psicosocials i investigar sistemàticament la realitat psicosocial amb fins de descripció i explicació*². És prou destacable, també, l'èmfasi que es posa en la capacitat de ser prou flexible i creatiu com per a desenvolupar la tasca professional igualment en entorns urbans, rurals o de naturalesa indígena. Això resulta important per a aquest context ja que Mèxic està constituït per una seixantena de diferents grups indígenes, a més d'una majoria de població rural (indígena o no), tot i que en el seu territori també s'hi allotgin algunes de les ciutats més poblades del planeta.

S'intenta l'assoliment d'aquests objectius a partir d'una metodologia didàctica que intenta estar en sintonia amb tots aquests propòsits. Es tracta de que l'estudiant esdevingui el principal protagonista de la seva pròpia formació, de manera que la consecució dels objectius formatius que s'espera que assoleixi no representin un salt bruscat entre la vida acadèmica i la professional. En paraules de Roque Quintanilla³, "*el model se centra en la construcció del concepte per part del propi subjecte*". *Es busca provocar que sigui ell qui generi nova informació i sigui capaç de compartir-la amb els grups*. A més a més, per a facilitar el compliment d'aquests objectius inicials, en els darrers semestres s'ha incorporat una nova eina de suport a l'estudiant que es materialitza en la figura del tutor⁴. En aquest cas, un tutor consisteix en un professor que ha estat assignat a l'estudiant en el moment del seu ingrés a la universitat i que es mantindrà en aquesta posició fins que l'estudiant abandoni la universitat. La tasca del tutor consisteix en oferir acompanyament a l'estudiant en l'àmbit acadèmic. En paraules de Roque Quintanilla, "*de com transitar per la vida acadèmica. També pot haver-hi suport personal per tal que l'estudiant compleixi en temps i en forma la seva carrera*".

Cal destacar, però, que no tots els que participen de la realitat quotidiana dels estudis de Psicologia comparteixen un mateix punt de vista sobre l'oportunitat que presenta el model

² Per a consultar una llista complerta dels objectius de la formació, així com per a conèixer el desenvolupament històric de la facultat d'una manera més detallada podeu consultar el recurs de la xarxa Internet: www.psicologiaudg.com.

³ Roque Quintanilla Montoya és professor-investigador de Psicologia de l'Educació, del departament de Psicologia Aplicada de la Universitat de Guadalajara. Es menciona el nom d'aquesta persona perquè representa un càrrec institucional dins la Universitat.

⁴ Cal tenir en compte que a Mèxic no existeix el concepte de tutories fora de l'horari de classe que es practica a Catalunya.

educatiu amb el que aquí es treballa. Un exemple d'aquest cas el podem trobar en el testimoni d'una persona que actualment és estudiant d'aquesta facultat⁵, qui destaca que *"no m'agrada el sistema, perquè els estudiants no ens responsabilitzem, ni els professors tampoc"*. Per a aquesta estudiant, el que la Universitat de Guadalajara ofereix són els residus de segles de pràctiques educatives ineficients. *Tracten de copiar altres models, però no estan en la nostra realitat contextual*. Per al mateix testimoni, s'hauria de partir de la realitat actual del mexicà, ja que aquest disposa d'unes característiques de grup peculiars, *i en base a això s'hauria d'aplicar un mètode. "Aquí encara no enganxa el ser autodidacta"*. Aquesta estudiant continua representant, a més a més, una veu crítica també, pel que fa al sistema de tutories que recentment s'ha implantat a la facultat de Psicologia d'aquesta Universitat. En aquest sentit destaca que *"idealment és molt bo, però a la realitat no enganxa"*. Afegeix que considera que no tots els professors saben respectar i mantenir-se al marge de la realitat de cada un, habilitats que se suposen necessàries per a dur a terme un bon programa de tutories. En qualsevol cas, també reconeix que aquest potser no és l'únic factor que limita l'èxit de les tutories ja que *"també hi ha desinterès per part dels estudiants"*.

En qualsevol cas, els objectius inicials poden acabar fent-se efectius o no, però en el cas que així sigui, queda clar que la selecció d'aspirants que la Universitat de Guadalajara realitza hi té alguna cosa a veure. En aquest sentit, la Universitat té ben delimitat un determinat perfil d'aspirant, de manera que tots els nous ingressats a la carrera comparteixin un mínim d'aptituds i actituds en comú. Per exemple, es posa com a condició d'ingrés als estudis de Psicologia demostrar un cert interès *humanista, de servei i científic*. A més, s'han de mostrar habilitats per a la lectura i la comunicació i per a les relacions interpersonals, així com per a l'observació. La raó per la que la Universitat de Guadalajara pot establir aquests filtres d'ingrés, que compleix mitjançant diferents tipus d'avaluació és, lògicament, perquè la demanda supera en gran nombre a l'oferta de places que cada nou curs es proposen. Per ser exactes, cada nou semestre s'accepta l'ingrés de cent trenta estudiants, el que significa entre un vuit i un deu per cent del total dels aspirants⁶. D'entre tots els nous acceptats, la universitat n'ha determinat un perfil real mitjà, que no sempre concorda amb el perfil d'aspirant previst. Per exemple, Roque Quintanilla apunta que *"la gran majoria són gent de classe mitja i baixa, és gent que ha apostat per una carrera professional com a manera d'avançar. I venen motivats per això, perquè el seu projecte de vida està centrat en això. Fora de la professió hi ha poques alternatives"*.

També pot ser important senyalar que el motiu pel que hi ha tanta demanda d'accés no es limita a la posició que apunta Roque Quintanilla, ni tampoc sembla que tingui a veure amb algun tipus de modisme o passió per la psicologia que hagi pogut sorgir recentment. La qüestió rau en que l'àrea metropolitana de Guadalajara assumeix una població propera als set milions d'habitants. Entre tota aquesta població, la única universitat que ofereix els estudis de Psicologia a nivell públic és la Universitat de Guadalajara. És a dir, que per a una població equivalent a la de tot Catalunya existeix una única facultat pública en la que s'hi desenvolupin aquests estudis. Deixant de banda que l'interès per la Psicologia que hi ha a Guadalajara sigui superior o no al que hi ha a Catalunya, sembla clar que, proporcionalment, l'oferta pública d'aquests estudis resulta més aviat limitada. Aquesta situació, entre d'altres, és la que provoca que resulti complicat arribar a ingressar a la facultat de Psicologia. Sovint es donen casos d'estudiants que s'han hagut de preparar durant dos o tres semestres, després d'haver finalitzat els estudis corresponents al batxillerat català, per tal de poder superar les proves d'accés a la universitat, a part del fet que és *"gent amb alta capacitat, ja que els puntatges de selecció son alts"*, tal com indica Roque Quintanilla. Cal indicar, però, que sembla ser que aquest gran nombre de sol·licituds per a entrar a la carrera és un fenomen que s'ha donat des de no fa masses anys, ja que tal i com recorda un antic estudiant, *"vint anys enrere no era tan difícil com ara, era relativament fàcil"* (aconseguir incorporar-se als estudis de Psicologia).

Entenc que la situació que es dona actualment comporta una certa actitud que assumeixen els estudiants de Psicologia un cop poden desenvolupar amb normalitat els seus estudis. Possiblement la valoració que es faci dels recursos que es disposen i de les hores de classe que es poden realitzar sigui diferent que en els casos en què l'estudiant no ha hagut de realitzar cap esforç d'especial importància per tal de ser admès com a estudiant. Des del punt

⁵ He escollit de manera arbitrària el testimoni d'una estudiant per tal de complementar la informació que s'exposa. Cada vegada que l'article cita l'opinió d'algun estudiant es refereix a la mateixa persona.

⁶ Cal tenir en compte, a més a més, que un deu per cent d'aquestes cent trenta places estan reservades per als fills de treballadors de la universitat.

de vista dels estudiants es planteja d'una altra manera al destacar que “*hi ha moltes motivacions per entrar a la carrera. Però n'hi ha molt pocs que ens apassioni realment el que fem. Es passa a la lleugera*”. Pel que fa a les proves d'accés, en el cas de la Universitat de Guadalajara, i des de fa deu anys, aquestes proves consisteixen en la superació de l'examen anomenat *college board*, que es una prova d'aptituds que s'aplica en nombroses universitats de tot el món, públiques o no. Segons Roque Quintanilla, “*permet comparar-te amb altres universitats, hi competeix gent de qualsevol escola*”. La nota que determinarà l'accés o no a la universitat ve determinada en un cinquanta per cent pel resultat en el *college board* i en l'altre cinquanta per cent en la nota mitja del batxillerat.

D'altra banda, potser resulta important destacar l'indret físic en el que actualment es troba la facultat de Psicologia. La Universitat de Guadalajara està formada pel que es coneix com a *xarxa universitària*. Aquesta xarxa la conformen tots els diferents centres de que disposa la Universitat, existint, per a cada centre, un rector que lidera les gestions relatives al seu corresponent centre. La comissió superior de la Universitat està formada per un *consell de rectors*, de la que formen part tots els rectors de tots els centres universitaris. Aquest *consell de rectors* és el que s'encarrega de triar, cada sis anys, un nou rector general que assumeixi, principalment, les tasques de representació pública de la Universitat. Pel que fa als centres universitaris, n'existeixen de dues menes, els regionals i els temàtics. Els centres universitaris regionals són els que se situen fora de l'àrea metropolitana de Guadalajara, però dins de l'estat de Jalisco, en els que s'hi imparteixen estudis de diferent naturalesa (alguns inclouen Psicologia), segons diferents circumstàncies. La finalitat d'aquests centres és la d'acostar l'ensenyament universitari a zones, rurals o no, però que resulten remotes donada la seva situació geogràfica⁷. Els centres universitaris temàtics són els que se situen dins la zona metropolitana de Guadalajara, especialitzant-se cada un d'ells en un determinat tipus d'estudis universitaris. En el cas dels estudis de Psicologia, podem localitzar-los integrats al *Centre Universitari de Ciències de la Salut (CUCS)*, és a dir, en companyia dels estudis de Medicina, Odontologia o Nutrició, per exemple. Aquest fet potser parla de l'interès en aportar als estudis de Psicologia una vessant especialment clínica, que posa un èmfasi especial a l'àmbit de les psicoteràpies i la intervenció. De fet, aquesta tendència ja es va fer palpable quan es va inaugurar la primera facultat de Psicologia, l'any 1975, integrada dins l'espai de l'hospital civil de la ciutat. Segons un antic estudiant, a més a més, l'equip de professors d'aquelles primeres generacions dels estudis de Psicologia estava format per professionals originaris de disciplines mèdiques, “*eren un grup de psiquiatres, tots de la vella escola*”. Actualment el *CUCS* proposa una oferta de set llicenciatures, catorze màsters i sis programes de doctorat⁸.

Potser és important destacar, ara i parlant de la organització universitària que aquí existeix, el cas de l'estudiant que, acabats els estudis de la llicenciatura, pretén seguir avançant en els seus estudis, més enllà de la qüestió estrictament professional. La política educativa que existeix a Mèxic preveu que la única opció a seguir progressant en els seus estudis que té un recent llicenciat és incorporant-se a un programa de *màster*. En comparació, per exemple, el sistema català permet a l'estudiant integrar-se a un programa de doctorat tot just després d'assolir el grau de llicenciat. Els *màsters*, doncs, tenen una durada de dos anys i la seva configuració és similar a la dels *màsters* que ofereixen les universitats catalanes. En el cas de l'estudiant mexicà que ha assolit el grau de *màster* i pretén seguir amb la seva formació acadèmica, aleshores sí, pot incorporar-se a un programa de doctorat. Els programes de doctorat tenen una durada de dos anys i la condició *sine qua non* per a ingressar-hi es haver assolit el grau de *màster*. És a dir, existeix una escala jeràrquica, educativament parlant, en la que mai és possible encarar un nou graó si no s'ha superat prèviament, i completament, el graó anterior.

En qualsevol cas, l'estudiant de Psicologia haurà d'integrar-se tard o d'hora a un entorn professional. Per tal de facilitar aquest procés, la Universitat s'encarrega d'acostar als estudiants algunes eines que l'ajudin, no només a escollir encertadament un determinat camí professional, sinó també a inserir-se professionalment dins l'àmbit que es triï. Un exemple clar d'això són les *pràctiques professionals supervisades*, que ja he comentat anteriorment. Però a més d'aquestes tres pràctiques obligatòries, existeix una condició a complir per a tot aquell que

⁷ S'ha de tenir en compte que normalment es triga unes dotze hores en travessar l'estat de Jalisco en cotxe, de nord a sud.

⁸ Per a una revisió més extensa de les dades tècniques relatives al *CUCS* podeu consultar la publicació *Visión Universitaria en el Nuevo Milenio*. Guadalajara: Ed. Universidad de Guadalajara, 2004.

ja hagi superat totes les matèries de la llicenciatura i vulgui tenir dret a la possessió de la titulació que permeti el lliure exercici professional. Aquesta condició s'anomena *servei social* i consisteix en una prestació laboral, normalment gratuïta, i d'una durada d'uns deu mesos. Aquest *servei social* es desenvolupa, normalment en alguna empresa pública, o en algun departament de la pròpia universitat, de manera que es pugui començar a posar en pràctica tot allò que s'ha après durant el transcurs de la carrera. El sentit del *servei social* pot resultar sorprenent des del punt de vista d'un català, però és clar que no és així per als mexicans. Aquesta prestació laboral tan sols és obligatòria en l'entorn de les universitats de capital públic i representa una forma d'agraïment que demostra l'estudiant envers el poble que ha assumit amb els seus impostos el cost de la seva educació. Entenc que aquest no és l'espai per a fer consideracions sobre quina manera d'agrair al teu poble la subvenció dels teus estudis és oportuna i quina no ho és, però en qualsevol cas, aquí les coses estan així, i, més enllà de qualsevol valoració moral, quedar clar que aquesta és una oportunitat important que disposa l'alumne per a inserir-se al món laboral.

Existeix, encara, un element més que pot facilitar el pas a la professionalització. El fet és que la Universitat de Guadalajara disposa d'un nombre de serveis mèdics i psicològics destinats a atendre aquells casos en els que qualsevol ciutadà no pot assumir el cost d'una intervenció privada. Pot resultar complex explicar en aquestes ratlles el funcionament del sistema de Seguretat Social mexicana, precisament perquè es bastant complex i diferent del que es coneix a Catalunya. En qualsevol cas, val a dir que hi ha un nombre important de la població que no té accés a cap forma de Seguretat Social, ni per qüestions econòmiques, a cap forma de servei clínic. Per a aquest sector de la població existeix, doncs, la possibilitat d'assistir a unes dependències universitàries en les que serà tractat a un cost simbòlic. La facultat de Psicologia disposa de consultes obertes en l'àmbit de la teràpia infantil, d'adults i familiar, on es treballa des de diferents perspectives, segons l'especialitat del grup de professors de gestió de la consulta. En aquestes consultes, que són a tocar de les aules de la facultat, sempre hi es benvinguda qualsevol col·laboració que vulgui fer qualsevol estudiant de Psicologia, ja que els recursos de que es disposa per atendre aquestes consultes són limitats. L'estudiant sovint assumeix la tasca d'avaluador del cas que es presenti, i participa activament en la selecció i aplicació de la teràpia amb la que es decideixi intervenir. Potser en aquesta situació emergeix un conflicte deontològic al permetre que persones que encara no estan degudament preparades intervinguin directament en el treball que comporta un cas clínic real, però una vegada més, més enllà de qualsevol valoració moral, el fet és que aquell estudiant que vulgui conèixer de primera mà l'àmbit clínic aquí hi té una bona oportunitat. I es comprèn que aquells que hagin participat durant el transcurs dels seus estudis en aquestes activitats acabaran la carrera professionalment més preparats que si no hi haguessin participat. *"La consulta és una bona opció per a aprendre, per exemple la càmera Gessel és molt bona perquè pots observar bé"*, opina una estudiant. Val a dir, però, que en aquest tipus de servei resulta complicat aplicar totalment un programa de teràpia ja que existeix un percentatge força elevat de casos de deserció, per motius que van més enllà del propòsit d'aquest text.

Sembla força lògic que existeixi una marcada discrepància respecte al tema de la professionalització quan es tracta des d'un punt de vista institucional o quan es tracta a ulls d'un estudiant. És fàcil que l'estudiant, especialment el que s'ha de desenvolupar en un entorn en constant crisi econòmica, pateixi una visió reduïda o negativa respecte a les possibilitats professionals de que pugui disposar en un futur. Un exemple d'això el podem trobar en l'estudiant que destaca que *"només hi ha dues maneres d'acomodar-te, incorporant-te com a auxiliar d'investigador o ser prou bo com per a que et reconeguin el teu treball i et promocionin a l'àrea professional"*. La Universitat de Guadalajara ha gestionat un element més que pot donar suport en el camí cap a la professionalització. Es tracta d'una borsa de treball, dirigida sobretot als antics universitaris. La intenció primera d'aquesta borsa és mantenir algun tipus de connexió entre l'estudiant que ja ha finalitzat els seus estudis i la universitat, ja que, tal com destaca Roque Quintanilla, *"com a borsa de treball no és molt forta, no col·loca fàcilment als llicenciats ja que en realitat existeix poca demanda social"*. Més contundents són encara les paraules d'una estudiant que reconeix que *"no conec a ningú que hagi trobat feina per mitjà de la borsa de treball"*. La mateixa estudiant segueix destacant que la precària situació econòmica que tradicionalment ha patit el seu país representa també una barrera important que impedeix, en molts casos, la bona pràctica professional del psicòleg. En altres paraules, *"la gent es fica en àrees en les que no estan preparats perquè, al cap i a la fi, el títol és de psicòleg general"*. Sobre el pas a la professionalització que ara ens ocupa, i sobre els programes que existeixen al respecte, és clar que poden haver-hi diferents punts de vista ja que, de fet, són valorables des

de diferents punts de vista. El que sí sembla indiscutible, però, és la millora que la universitat ha protagonitzat en aquest àmbit en els darrers anys, ja que tal com destaca un estudiant de les primeres generacions, *“fa vint anys no hi havia absolutament res, s’esperava que cadascú es busqués la seva forma de treball. No hi havia relació entre la facultat i el mercat de treball”*.

Un dia de classe

La facultat de Psicologia de la Universitat de Guadalajara ofereix un horari lectiu que comença a les set del matí i acaba a les nou del vespre i que compren gairebé tots els dies de la setmana, de dilluns a dissabte, sent el diumenge l’únic dia de la setmana que es considera com a no lectiu. A més, s’organitzen normalment dos o tres grups (a vegades més, segons el cas) per a cada matèria en horaris diferents. D’aquesta manera, l’estudiant acostuma a tenir l’opció d’escollir fer classes només en horari de matí o de tarda, o en horari dividit, o concentrat majoritàriament en dissabte, segons els interessos de cadascú. El més comú és que cada matèria es desenvolupi en dues sessions setmanals, d’una durada de dues hores cada sessió. D’aquesta manera, normalment, s’assoleixen les seixanta hores lectives que corresponen a cada matèria per a cada semestre.

El nombre màxim d’estudiants que s’accepta per matèria en cada grup és de trenta-cinc, però gràcies a la oferta diversificada que existeix, és estrany que un grup estigui format per més de vint-i-cinc estudiants. Les qualificacions poden fluctuar en un rang que va de zero a cent punts, sent necessari aconseguir seixanta punts per tal de tenir la matèria aprovada. A més, per a tenir dret a qualificació és imprescindible l’assistència a un mínim del vuitanta-cinc per cent de les classes. Si no s’ha superat la matèria en la primera convocatòria, és possible acudir a una segona convocatòria, però per a tenir dret a això cal haver assistit, com a mínim, a un setanta per cent de les classes. De tota manera, el que potser contrasta més amb el sistema educatiu català és el criteri de qualificació que en aquest entorn normalment s’utilitza. Per exemple, i llevat d’algunes matèries metodològiques en el que es fa pràcticament imprescindible, és realment excepcional que s’arribi a realitzar un examen dels conceptes exposats a classe. En aquest sentit, una distribució comuna dels percentatges avaluadors és la següent:

Assistència i participació a classe: 30%
Exposició i coordinació temàtica: 30%
Fitxes de lectura: 20%
Treball terminal: 20%

Entenc que la no existència d’exàmens finals que influiran, en gran part, en la nota final que l’estudiant obtingui com a resultat de la tasca desenvolupada durant tot un curs, tal i com normalment practica el sistema català, permet que en el grup-classe s’estableixi una determinada dinàmica entre estudiants i professor que d’altra banda seria difícilment materialitzable. Per una banda, la no existència d’aquest tipus d’exàmens permet a l’estudiant deslliurar-se de transcriure constantment cada una de les paraules que pugui dir el professor. El fet de no haver de patir a copiar tot al peu de la lletra permet a l’estudiant una presència a l’aula d’un caràcter més mental, i no exclusivament *motora*. Entenc que d’aquesta manera es permet a l’estudiant escoltar (i no només sentir) i considerar tots aquells conceptes i plantejaments que es facin a classe, promovent d’aquesta manera l’assoliment d’una posició crítica respecte d’allò que es diu. Per la banda del professor, el no haver de realitzar aquests tipus d’avaluacions li permet deslliurar-se d’un discurs excessivament rígid, que hagi de cenyir-se exclusivament a allò que proposi un pla d’estudis. En aquest sentit, el professor se sent lliure, i sovint convidat pels estudiants, d’exposar exemples pràctics que hagi pogut experimentar durant la seva carrera professional i que estiguin relacionats amb el tema que es tracta a classe. Això permet a l’estudiant conformar-se un espectre de coneixements que no està limitat als aspectes teòrics o abstractes relatius a qualsevol matèria, sinó que van acompanyats de tots els interrogants, consideracions i exemples que hagin pogut sorgir arran del tema que es tracta.

Per a exposar això d’un manera més gràfica, potser val la pena representar la dinàmica que s’estableix en una sessió d’una classe qualsevol a la facultat de Psicologia. El més comú és que el primer dia de classe del curs el professor lliuri als estudiants un cronograma en el que es mostrin els temes que es tractaran a cada classe, durant tot el semestre, i les seves lectures corresponents. Una condició important per a poder participar a la classe és l’haver

entregat al professor una fitxa de lectura del tema que es tractarà tot seguit a classe. Aquesta fitxa pot consistir en un resum de la lectura o en la construcció d'un quadre sinòptic en el que s'hi reflecteixin els punts més importants de la lectura, segons la preferència de l'estudiant. En qualsevol cas, la fitxa ha de contenir un apartat de comentaris personals en els que l'estudiant exposi els dubtes que li han sorgit a partir de la lectura o la seva opinió al respecte. Una de les intencions d'aquestes fitxes és garantir que totes les persones que estan a classe sàpiguen quin és el tema que es tractarà tot seguit i ja se n'han construït un cert mapa conceptual. Aquesta és una manera, també, de promoure la participació a classe, ja que el fet de saber de què es parlarà permet generar entre els estudiants un major nombre d'inquietuds i de dubtes ja abans de començar.

Seguidament, comença la classe, en la que el professor no assumeix el paper de director de tot el que passa, sinó que més aviat representa un guiador del que es pugui dir a l'aula. L'expositor del tema del dia és un estudiant, o en ocasions un grup d'estudiants, el qual s'ha preocupat en preparar-se adequadament el tema que es tractarà. Durant la seva exposició, que dura les dues hores de la sessió de classe, el professor valorarà especialment que hagi complementat la lectura proposada amb d'altres de relacionades, discordants o no amb el que la resta d'estudiants han pogut llegir. També es valoren els recursos pedagògics que l'estudiant utilitzi per a comunicar-se amb el grup-classe, per això sovint s'acompanyen les exposicions de recursos informàtics, de manera que tot plegat adopti un caràcter més gràfic. Finalment, és important que durant la seva exposició sàpiga promoure la participació entre els seus companys, pugui generar dubtes i debats que despertin el tema que es tracta i sàpiga moderar aquests debats. En aquest context, el professor només intervé en el cas que algun estudiant s'hagi fet una idea totalment esbiaixada del tema, o per a complementar algun concepte que no hagi quedat clar en la lectura a partir de la seva experiència professional o acadèmica.

El quart i darrer element que constitueix un element avaluatiu per si mateix és la presentació d'un *treball terminal* al finalitzar el curs. Aquest treball pot equiparar-se als treballs de fi de curs que algunes assignatures sol·liciten als estudiants en el sistema català. Es tracta, doncs, d'una recopilació de conceptes o d'idees que s'hagin exposat a classe i que hagin cridat prou l'atenció de l'estudiant com per a dedicar-hi aquest esforç. També és possible que l'estudiant decideixi realitzar una extensió bibliogràfica d'algun dels temes que s'hagin tractat a classe. En qualsevol cas, es valorarà la capacitat de síntesis de l'estudiant, ja que aquest treball acostuma a prendre forma d'assaig, així com la utilització d'altres recursos bibliogràfics més enllà dels proposats inicialment pel professor, entre altres coses.

Sobretot entre els darrers semestres de la llicenciatura aquest model d'avaluació pren un caire més relatiu ja que, en ocasions, la dinàmica d'aprenentatge es fonamenta en una posició activa, tan per part del professor com dels estudiants. Per exemple, és prou comú que, durant el transcurs de les matèries relacionades amb la psicopatologia i la psicoteràpia, s'organitzin visites a diferents hospitals psiquiàtrics de la zona. Això permet a l'estudiant poder *palpar* en primera persona aquells conceptes que prèviament s'han treballat dins de l'aula. Un cop realitzada la o les visites, es genera una discussió amb el grup-classe, en la que cadascú pot comentar la seva impressió sobre el cas clínic que hagi estat observant i els dubtes que hagin restat al respecte. En ocasions, quan existeix consens entre els estudiants, es pot decidir organitzar més visites als centres que s'han visitat anteriorment, per tal de poder aprofundir en els casos que ja s'han estat observant. Aquestes visites representen també, un suport important per als professionals que atenen aquests hospitals, ja que la presència dels estudiants permet suplir, en part, certes mancances que els serveis mèdics mexicans pateixen. Aquestes visites poden comportar la supressió de dues, tres, o més sessions de classe presencial, segons l'acord que s'hagi establert amb el professor. S'entén, doncs, que aquest tipus d'activitats poden comportar algun tipus de perjudici pel que fa al treball teòric de la matèria, a la vegada que també algun tipus de benefici pel que fa al treball pràctic. A més, en aquestes ocasions el *treball terminal* que l'estudiant realitza sobre la matèria acostuma a reflectir la tasca que s'ha dut a terme en aquests centres, el diagnòstic que s'hagi pogut realitzar, les propostes d'intervenció, així com les consideracions personals relatives a l'experiència. En aquests casos, el *treball terminal* pot assumir un percentatge d'un trenta o quaranta per cent de la nota final que obtingui l'estudiant en la matèria.

Un altre exemple d'aquest tipus d'ensenyament actiu el podem trobar en algunes matèries de l'àrea de la psicologia social. Aquest tipus de matèries sovint es treballen a partir dels exemples que comunament constitueixen l'entorn de l'estudiant de psicologia d'aquesta universitat. Es pot decidir estudiar, per exemple, el tipus de relacions que s'estableixen entre

els estudiants i els treballadors d'algun departament de la universitat, i sobre quines premisses s'han establert aquestes relacions. En ocasions, quan hi ha consens entre el grup d'estudiants, es pot acordar dedicar el transcurs de la matèria a l'estudi d'algun aspecte en concret que influeixi en la vida quotidiana dels estudiants universitaris. Per exemple, es pot decidir organitzar algun tipus d'activitat de protesta per tal de reclamar la neteja d'alguna àrea de la universitat. En les ocasions en què això passa, s'entén que la tasca de l'estudiant no rau en convertir-se en un agitador social, sinó que es veu l'activitat com una eina important que permet realitzar, posteriorment a l'aula, una anàlisi en primera persona sobre tot el que ha passat en la preparació, durant, i després de la protesta. En les ocasions en que això passa, el *treball terminal* pot adquirir el caràcter de declaració comuna del grup d'estudiants, en la que s'hi exposa la denúncia del problema que afecta als estudiants, les activitats dutes a terme per tal de suplir el problema i les conclusions al respecte, i es procura la difusió del document entre l'entorn universitari. En aquests casos, el *treball terminal* pot assolir un percentatge d'avaluació similar al del cas anterior. Val a dir que aquest tipus de pràctiques no sempre van en detriment de sessions de classe presencial, ja que això depèn de l'acord que s'hagi establert amb el professor i del tipus d'activitats que s'hagin desenvolupat.

A la llum d'aquest conjunt d'elements d'avaluació, doncs, en el que hi manca qualsevol forma d'examen final, un pot preguntar-se fins a quin pot es garantir i es comprova que l'estudiant ha assolit el coneixement dels elements continguts en la matèria. En aquest sentit, és clar que un examen pot representar un element important que determini, potser objectivament, qui ha assolit uns coneixements i qui no. Ara bé, em sembla que és important exposar que la no realització d'un examen no implica més o menys garantia d'aprenentatge. De fet, l'experiència que jo tinc en aquesta universitat m'ha mostrat que el model educatiu amb el que aquí es treballa exigeix una activitat constant per part de l'estudiant en relació a les matèries que estigui cursant. D'aquesta manera, la presència de l'estudiant a l'aula haurà de ser continua i prendre sempre una actitud activa i participativa. Aquest fet per si sol ja garanteix un mínim ressòl d'aprenentatge, deixant de banda totes les lectures que l'estudiant faci fora de classe respecte als temes que es tracten a classe i amb les que es veurà obligat a realitzar-ne alguna mena d'elaboració mental, fet que, per si sol també comporta la vivència de cert procés d'aprenentatge. Ni està a les meves mans ni és la finalitat d'aquest text el realitzar una anàlisi comparativa entre diferents models educatius. Sí que em sembla important, però, el fet d'il·lustrar models educatius que s'apartin, i fins i tot vagin més enllà, del sistema de classes magistrals i exàmens finals, entre altres coses perquè aquest sistema ha demostrat extensament una incapacitat per a avaluar amb un sentit ampli de justícia tots els estudiants.

El sistema d'avaluació que es practica en els estudis de Psicologia a la Universitat de Guadalajara genera un bon rendiment entre els seus estudiants, o almenys aquesta és la idea que es desprèn quan s'observa que la majoria d'estudiants superen moltes assignatures amb una qualificació propera als cent punts. És possible que en un sistema avaluador com aquest, en el que existeix un component qualitatiu important, els professors tinguin alguna tendència a puntuar a l'alça. Aquesta és una qüestió que tampoc està a les meves mans analitzar adequadament, ja que molts dels ítems avaluadors corresponen, al cap i a la fi, a criteris subjectius del professor. De tota manera, penso que en aquest cas les qualificacions altes s'expliquen, en gran part, pel rendiment que demostren els estudiants a les aules. El model educatiu que aquí es presenta dona poques opcions a superar cap matèria si no és amb un rendiment bàsicament alt. Potser és per aquesta raó que la majoria d'estudiants aconsegueixen qualificacions altes dins el rang d'avaluació o no qualifiquen. Ara bé, Roque Quintanilla apunta que en la qüestió del rendiment "*no és el que hauria de ser. No és tan òptim pel factor idiosincràtic, la capacitat de recursos econòmics per a actualitzar-se i la mobilitat social*". Es destaca el fet, per exemple, que l'origen de la majoria d'estudiants de la Universitat de Guadalajara se situa en les escoles públiques, raó per la que no s'ha tingut opció a dominar més que el propi idioma⁹. Aquesta realitat limita la mobilitat estudiantil cap a universitats de parla no castellana i, en paraules del professor, "*en molts casos impedeix crear nous espais laborals, tot i ser gent amb molt bona capacitat*". En qualsevol cas, el nombre d'internacionalitzacions d'estudiants ha augmentat de manera progressiva en els últims cursos i tot indica un augment constant per als propers cursos. Sobre la qüestió del rendiment, però, potser és important considerar quin és el rendiment real que demostren els professors durant

⁹ Existeix a Mèxic la idea força estesa de que l'estudiant d'escola privada parteix amb avantatge respecte l'estudiant d'escola pública, ja que és comú que a les escoles privades es facin les classes en castellà o anglès indistintament.

les seves hores lectives, perquè possiblement existeixi una relació directa entre el rendiment dels professors i el dels estudiants. En aquest sentit, la veu d'una estudiant resulta inequívoca quan destaca que *"hi ha mestres que no estan preparats per a fer el que fan i, tot i això, fan la classe. Si la assignació de llocs és deficient, la pedagogia a les classes serà deficient. És com un joc de billar"*.

Ara bé, en un entorn com aquest, en el que els estudiants ja disposen d'una motivació intrínseca abans de començar la carrera i posteriorment demostren un relatiu bon rendiment a les aules i, a més a més, aconsegueixen normalment bones qualificacions, es pot suposar que la satisfacció dels estudiants respecte el model educatiu que s'aplica a la universitat, així com la satisfacció sobre tot l'entorn universitari serà alta. La realitat, però, ens mostra que la satisfacció no està sempre directament lligada a les qüestions numèriques ja que, tal com indica Roque Quintanilla, *"ens falta donar més per a que tinguin un bon nivell de satisfacció. És una qüestió del professor. A més a més, hi ha queixes per l'estructura, per la política. També ens falten recursos per a tenir una universitat millor. S'interpreta, però, que sempre hi haurà un mínim nivell de satisfacció ja que aconseguir entrar a la universitat ja és satisfactori"*. Sembla ser, a més a més, que el sentiment d'insatisfacció per part dels estudiants és força constant en el temps. Això es pot concloure a partir de les paraules d'un antic estudiant, qui recorda que *"érem una colla d'insatisfets crònics, mai estàvem conformes amb els professors ni amb els materials que estudiàvem, encara que fos sense coneixements per a suportar aquesta crítica"*. D'això se'n pot desprendre la idea que la satisfacció que senten els estudiants respecte els seus estudis no depèn, en un sentit estrictament directe, dels propis estudis i tot el seu entorn, ja que, l'estudiant *in terminis* experimentarà en tots els casos un determinat grau d'insatisfacció.

Tanmateix, tot i les queixes, que hi són, i tot i les mancances materials evidents, que també hi són, potser no és massa descabellat considerar que la satisfacció, en termes generals, no és del tot negativa sobretot si es té en compte que l'índex d'abandons de la carrera és gairebé nul¹⁰. De la mateixa manera que hi poden haver múltiples raons per a decidir abandonar una carrera abans de la seva finalització, també hi ha múltiples raons per a decidir no abandonar-la, i més en el cas que ens ocupa, en el que l'accés resulta francament complicat. Tot i aquesta particularitat, segueixo considerant que existeix alguna relació entre l'índex d'abandons i la satisfacció percebuda per l'estudiant. En altres paraules, i per a acabar aquestes ratlles, potser és important destacar un testimoni positiu al respecte. És el cas d'una estudiant, primera i última protagonista de tot el que intervé en el fet universitari, qui destaca la seva total satisfacció pel que fa a la qüestió acadèmica. Aquesta estudiant considera que *"personalment estic fascinada, ho disfruto molt, i en el gruix de la gent suposo que, ara sí, també se senten satisfets. D'una altra manera, no t'expliques que segueixin venint"*.

¹⁰ La Universitat de Guadalajara no ha realitzat cap estudi estadístic que mostri l'índex real d'abandons de la carrera, però és reconegut per la majoria que només succeeixen en casos excepcionals.